

Transformácia siete predškolských zariadení v Košiciach po roku 1989

Janetta NESTOROVÁ-DICKÁ

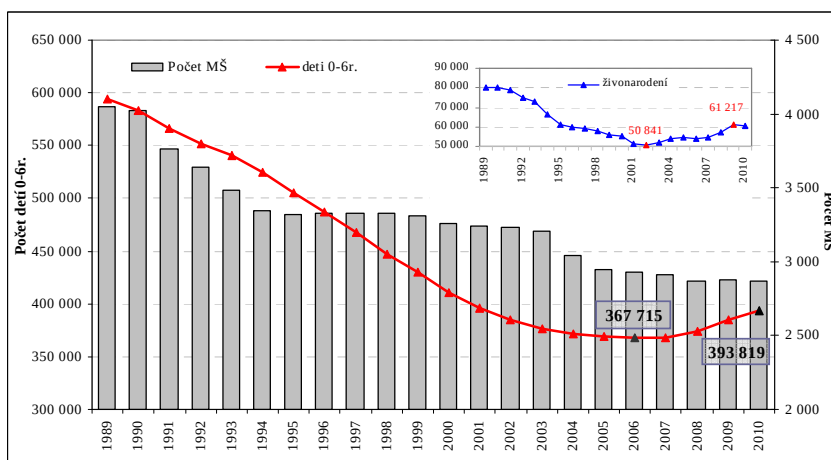
Abstract: In the context of society education, it is generally important to investigate the changes in the net and quality of school facilities. The paper firstly reacts on demographic changes of Slovak population, what explicitly affects the network of school facilities in the whole country. Then it goes ahead with the situation in the city of Košice, especially we looked at the territorial differentiation of school facilities in terms of time and space over the last years. The empirical research, pursuing the selected qualitative and quantitative indicators, was conducted in the kindergartens at the turn of years 2009 and 2010 in the city of Košice.

Keywords: school facilities, kindergarten, population, children, demographic changes

Školské zariadenia na území Slovenska so zreteľom na demografické zmeny

Nutnosť vzdelávania obyvateľstva je známa už z tereziánskych čias. Rastúca populácia kladie zvýšené nároky na rozširovanie siete školských zariadení. Obdobie po druhej svetovej vojne je známe obdobím neobyčajného rastu nielen obyvateľstva, ale i technickej a hospodárskej vyspelosti Slovenska. Ako uvádzajú Bleha a Vaňo (2008b), povojnový populačný vývoj až do konca 80. rokov minulého storočia bol ovplyvnený síce obmedzenými možnosťami osobnej slobody, avšak masívna podpora mladých rodín s deťmi zo strany štátu vytvorila priaznivé podmienky pre vysokú reprodukciu obyvateľstva. V dôsledku uvedených demografických procesov rástol počet detí a vytvárala sa postupne i sieť škôl, či už materských, základných, stredných alebo vysokých. Daná etapa vývoja Slovenska je charakteristická vytvorením základnej siete školských zariadení. Obdobie, nazývané i obdobím socializmu, v roku 1989 srieda obdobie postsocializmu, ktoré výrazne ovplyvnilo demografické správanie obyvateľstva. Podľa Mládka (1998) začiatkom 90. rokov nastúpili určité zmeny demografických javov a procesov na Slovensku, ktoré nesú charakter druhého demografického prechodu charakteristický zmenou v rodinnom správaní. Zmena reprodukčného správania obyvateľstva prináša v krátkom období zastavenie rastu obyvateľstva až postupný úbytok a starnutie populácie.

Graf 1. Vývoj počtu živonarodených a 0 - 6 ročných detí v porovnaní s vývojom počtu materských škôl v SR 1989 – 2010

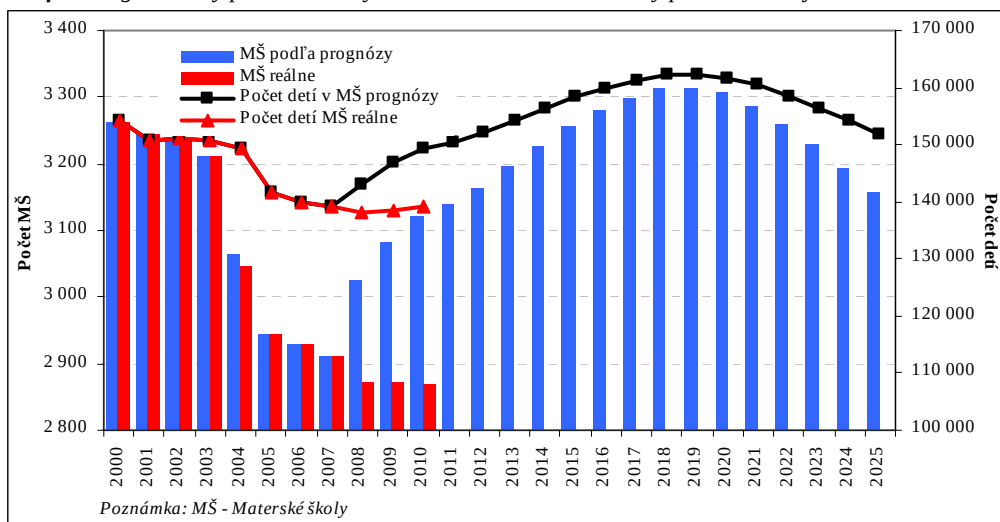
Zdroj: Štatistický úrad SR, Ústav informácií a prognóz školstva

Zmeny v demografickom správaní obyvateľstva Slovenska po roku 1989 sa priamo odrazili v transformácii školských zariadení. Markantne dopady vidieť v grafe 1 v klesajúcom počte detí predškolského veku. Počet narodených detí sa z roku 1989 znížil z hodnoty 14 detí na 1000 obyvateľov na hodnotu 9 detí v roku 2002, kedy počet narodených detí klesol poslednýkrát. Od tohto roku pôrodnosť na Slovensku začala mierne stúpať. V súčasnosti oproti spomínanému roku vzrástol počet narodených detí na hodnotu 11 detí na 1000 obyvateľov Slovenska. Mnohí uvedený nárast označujú za „babyboom“. Znižovanie pôrodnosti ovplyvnilo zníženie detskej zložky obyvateľstva. Pre materské školy pokles (1989 - 2010) predstavuje až 10 tisíc detí vo veku 3 - 5 rokov, tj. pokles o 38 %. Na základných školách v postsocialistickom období klesol počet detí až o 343 tisíc a na stredných školách 56 tisíc. Súhrnne detí a mládeže vo veku od 0 - 19 rokov za posledných 20 rokov pokleslo o približne 571 tisíc.

Spomínané konštatovanie zostupu pôrodnosti obyvateľstva a zníženie počtu detí a mládeže sa priamo odrazilo v poklese počtu škôl s výnimkou vysokých škôl. Najväčšiu recesiu pozorujeme v skúmaní materských škôl, kde došlo k zníženiu až o 1 183. Počet základných škôl klesol v tomto období o 144. Čo sa týka stredných škôl, porovnanie je komplikovanejšie z dôvodu transformácie všetkých typov stredných škôl (okrem gymnázií sú to stredné odborné školy, konzervatória, združené odborné školy, stredné odborné učilištia a odborné učilištia) na stredné odborné školy, ktorých je v súčasnosti približne 490, tj. cca o 20 škôl menej ako v roku 1989. U gymnázií počet narástol o 117 škôl. Nárast, napriek poklesu študentov súvisí jednak so vznikom súkromných, osemročných gymnázií a cirkevných škôl (do istej miery vznikli i transformáciou zo štátnych škôl), a na strane druhej a reformou ministerstva školstva s cieľom zvýšiť vzdelanostnú úroveň obyvateľstva. Uvedené konštatovanie je platné aj pre vysvetlenie vzostupu vysokých škôl na území Slovenska (+19).

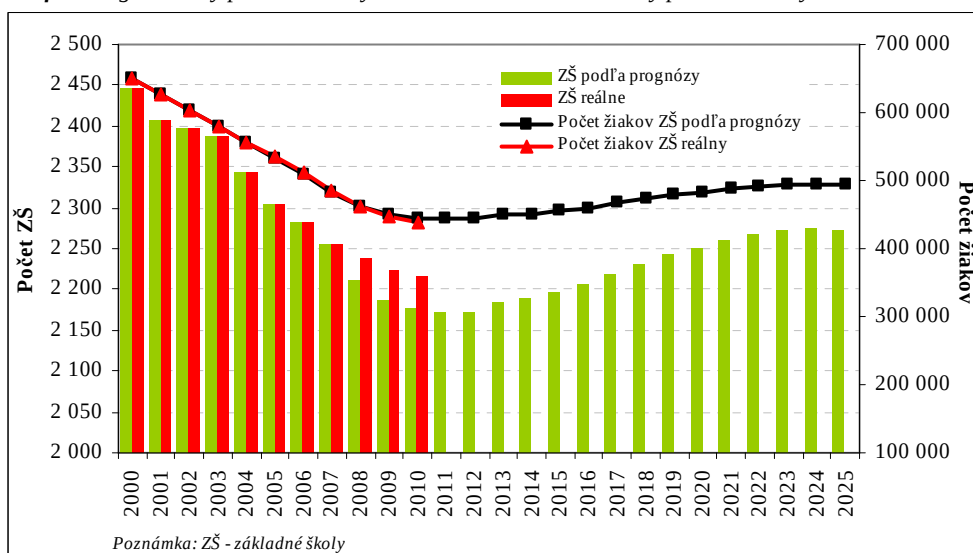
Ako už bolo vyššie uvedené, pokles detí sa zastavil a nastáva opäť pozitívny vývoj pôrodnosti obyvateľstva Slovenska. Otázne je, či transformovaná sieť školských zariadení bude pre zvyšujúci sa počet detí, žiakov a študentov dostačujúca. Autori Bleha a Vaňo (2008a) prognózujú obyvateľstvo Slovenska do roku 2025 sa problémom vývoja počtu obyvateľov SR zaoberali a následne ich výsledky práce využil Henrich (2008), kde spolu s referenčnými skupinami detí a žiakov odhaduje ich vývoj v nadväznosti na odhadovaný potrebný počet škôl s výhľadom do roku 2025. Cieľom prognózy Ústavu informácií a školskej prognózy je premietnuť aktuálnu demografickú situáciu a prognózu do súboru školských ukazovateľov. Podľa Henricha (2008) budú vývojové trajektórie školských referenčných skupín do roku 2025 odlišné. Kým počet 3 - 5 ročných detí by mal nasledujúcich 11 rokov len rásť a do roku 2018 sa zvýšiť o 15 %, počet 6 - 14 ročných by mal klesať až do roku 2014 (a to o 14 %) a následne mierne zvýšiť (viď graf 2 a 3).

Graf 2. Prognózovaný počet materských škôl do roku 2025 a reálny počet materských škôl v SR

Zdroj: podľa dát Ústavu informácií a prognóz školstva

Graf 3. Prognózovaný počet základných škôl do roku 2025 a reálny počet základných škôl v SR

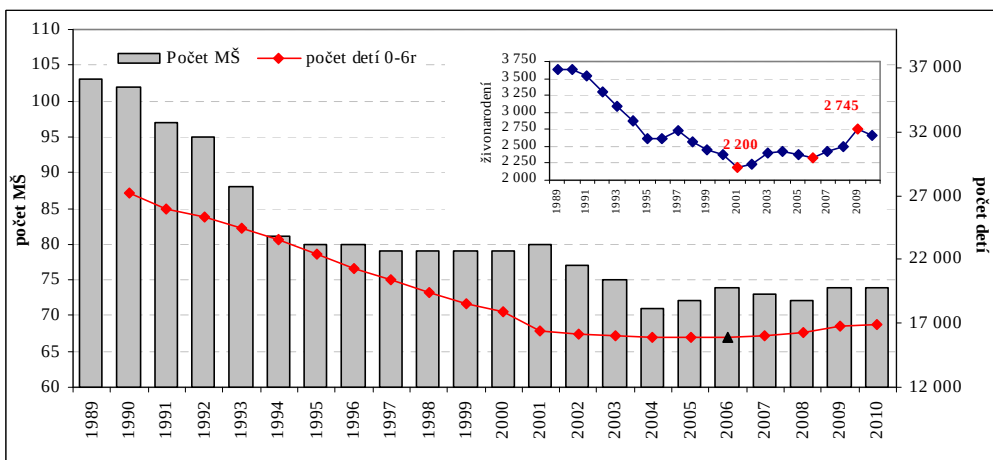
Zdroj: podľa dát Ústavu informácií a prognóz školstva

Podľa prognózu počtu detí v materských školách by mal od roku 2008 len stúpať. Následne sa tento jav odzrkadlí v odporúčanom stúpajúcom počte materských škôl na Slovensku. V súčasnosti môžeme posledné roky komparovať s prognózovanými údajmi. Ako vidieť z grafu 2, počet detí v materských školách napriek rastúcej pôrodnosti až tak nevzrástol, z čoho vyplýva i nižší počet materských škôl na území Slovenska. Danú skutočnosť si možno vysvetliť na jednej strane nedostatkom voľných miest v materských školách alebo na strane druhej s častejším využitím opatrovníctva opatrovateľkou, resp. starých rodičov. Po roku 2018 by malo dôjsť k zvráteniu trendov. Na základných školách je situácia opačná. Zatiaľ prognózované hodnoty počtu žiakov na základných školách sú takmer identické, avšak pri počte základných škôl je už podstatnejší rozdiel. Nárast počtu žiakov, avšak len mierny, možno očakávať až od roku 2012.

Materské školy na území mesta Košice so zreteľom na zmenené demografické správanie

Zmenené demografické správanie obyvateľov vyprovokované politicko-ekonomicko-spoločenskými zmenami po roku 1989 pozorujeme aj v druhom najväčšom meste SR. Výrazný pokles pôrodnosti v meste následne transformoval sieť materských škôl. Zmena spočíva v ich redukcii. Kým na začiatku obdobia v meste registrujeme viac ako 100 materských škôl, po dvadsiatich rokoch postsocialistickej transformácie sa tento počet znížil na 74. V súčasnosti mesto disponuje 64 štátnymi, 6 cirkevnými a 4 súkromnými materskými školami. Ešte na začiatku nového tisícročia sa v meste nachádzali výlučne len štátne materské školy. Uvedená štruktúra sa postupne menila, najprv rástol počet súkromných a neskôr i cirkevných škôl. Z grafu 4 možno pozorovať, že zníženie počtu materských škôl je priamo úmerné znižovaniu počtu živonarodených detí. Avšak, kým vo vývoji počtu živonarodených detí registrujeme pokles do roku 2001 z hodnoty takmer 4 tisíc detí na 2,2 tisíc detí, od tohto roku Košice zaznamenávajú pomalé zvyšovanie živorodenosti. Uvedený vzostup s malými prestávkami možno pozorovať až do 2009, kde došlo k osobitnému zvýšeniu. Spomínaný vývoj nemal priamy odraz v raste počtu materských škôl v meste. Na jednej strane evidujeme v súčasnosti i vysoký počet evidovaných žiadostí o prijatie detí do materských škôl, na druhej strane starostlivosť detí môže byť v opatere i súkromných osôb, resp. opatrovateľov.

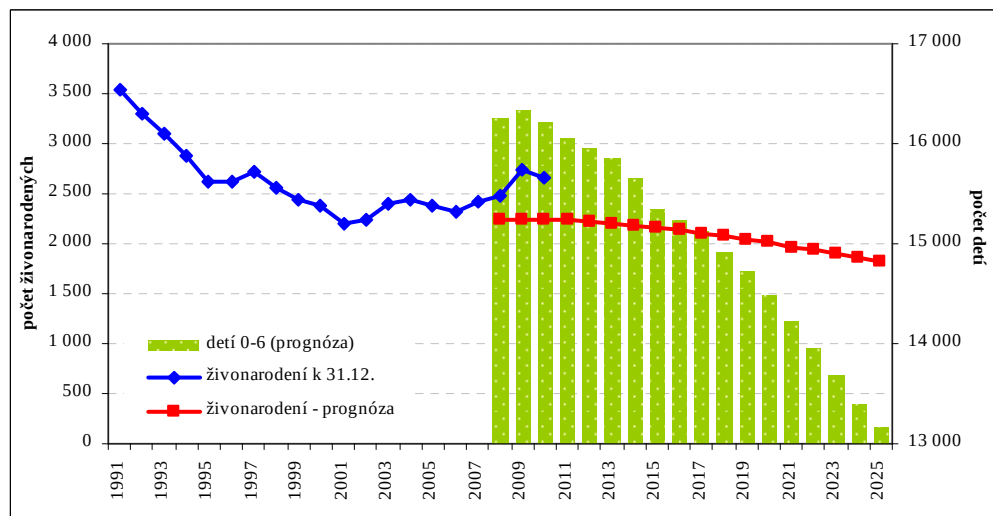
Graf 4. Vývoj počtu živonarodených a 0 - 6 ročných detí v porovnaní s vývojom počtu materských škôl mesta Košice 1989 – 2010

Zdroj: podľa dát ŠÚ SR a Ústavu informácií a prognóz školstva

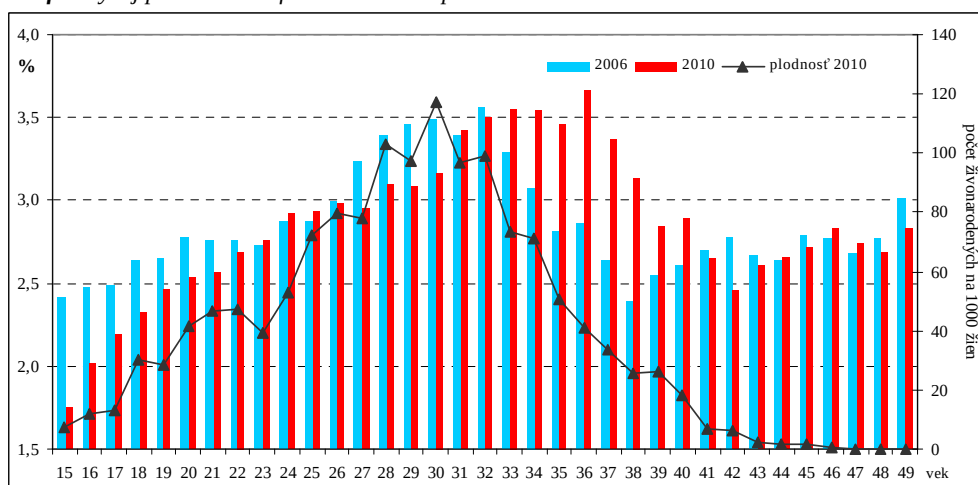
Vyššie spomínané skutočnosti viedli k nahliadnutiu ďalšieho vývoja pôrodnosti, a tým následne i detí vo veku 0 - 6 rokov, resp. referenčnej skupiny detí 3 - 6 rokov pre materské školy. Prognózovaním vývoja počtu obyvateľstva Slovenska do roku 2025 sa zaoberali vo svojich prácach Bleha a Vaňo (2007, 2008a, 2008b, 2008). V prognózovaní vychádzali z poznania dlhodobého vývoja pôrodnosti, úmrtnosti a migrácie obyvateľstva v okresoch Slovenskej republiky. Graf 5 bol zostavený na základe prognóz spomínaných autorov pre mesto Košice a možno z neho pozorovať predpovede vývoja počtu živonarodených a detí vo veku 0-6 rokov. Podľa prognóz má počet živonarodených detí v Košiciach spočiatku stabilizačné tendencie, ktoré od polovice 20-tých rokov 21. storočia vystriedajú tendencie zostupu. Avšak, ako možno z grafu 5 pozorovať už na začiatku prognózy sledujeme podhodnotenie oproti skutočným hodnotám živonarodených. Najvyšší je v roku 2009, kde rozdiel predstavuje viac ako 500 detí. Ako už bolo vyššie spomínané, prognóza vychádza z dlhodobého predchádzajúceho vývoja, čo sa mohlo odraziť i v danej nepresnosti, ale taktiež výrazný „babyboom“ na Slovensku nemožno v takej miere skôr odhaliť.

Graf 5 Vývoj počtu živonarodených mesta Košice v 1991 - 2010 a podľa prognózy Vaňo B.-Bleha B. (2008)

Zdroj: Vaňo, B.-Bleha, B., 2008; Štatistický úrad SR

Graf 6. Vývoj počtu žien vo fertilnom veku a plodnosti v Košiciach 2006 a 2010

Zdroj: Štatistický úrad SR

Na základe zistených skutočností bola vypracovaná samostatná prognóza v podmienkach demografického správania sa obyvateľstva na území mesta Košice pre ďalší vývoj živonarodených a tým následne i počtu detí vo veku 0 – 6 rokov a 3 – 6 rokov pre najbližších 5 rokov, tj. do roku 2015. Tvorba prognózy vychádzala z vekovej štruktúry obyvateľstva k 31.12. 2010 a vývoja pohybu obyvateľstva od roku 2006 do 2010. Prognózovanie bolo uskutočnené prostredníctvom kohortne-komponentnej metódy. Vstupujúce potrebné údaje boli použité z pracoviska Štatistického úradu SR v Košiciach, kde základ predstavuje štruktúra obyvateľstva podľa pohlavia a jednorokných vekových kategórií, na ktorú boli aplikované prognózované položky plodnosti, úmrtnosti, a migrácie žien. Prognózované položky predchádzali dôslednej analýze reprodukcie obyvateľstva mesta Košice za posledné desaťročie. Cieľom prognózy bolo predpovedať vývoj počtu detí do 6 rokov v strednom najpravdepodobnejšom scenári.

Hlavnou úlohou projekcie bolo odhadnúť vývoj plodnosti pre najbližších 5 rokov. Úhrnná plodnosť košických žien má rastúci trend (tab. 1), s výnimkou roka 2010. Počas posledných 5 rokov sa hodnota úhrnnej plodnosti zvýšila o 0,24 dieťaťa na 1 ženu. Na základe podrobného preskúmania vekového zloženia žien, mier špecifickej plodnosti, úmrtnosti i migrácie žien reprodukčného veku, možno predpokladať, že najbližšie obdobie úhrnná plodnosť v Košiciach bude mať mierne kolísavý charakter (graf 7). Predpokladáme pokles k roku 2015 o 0,07 dieťaťa na ženu. Na uvedenej skutočnosti sa podpísal negatívny vývoj žien reprodukčného obdobia. Za posledných 5 rokov došlo k poklesu o 4 %. Vo vekovom zložení žien pokles nastal vo vekových kategóriách 15 – 23 a 27 – 32, majúci vplyv na očakávaný vývoj, a naopak v kategóriách 32 – 40 rokov sledujeme prírastok.

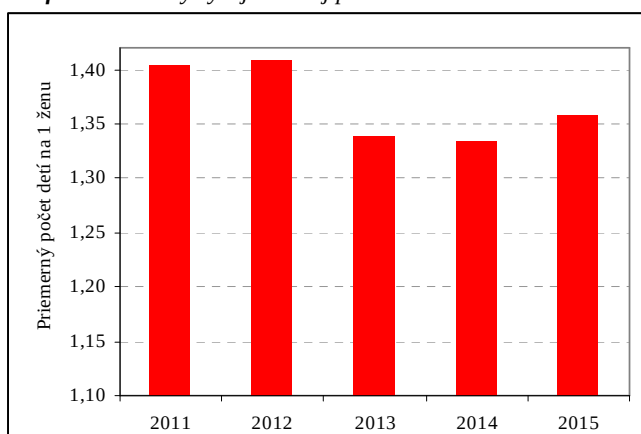
Tab. 1. Vývoj úhrnnej plodnosti v Košiciach 2006 - 2010

Rok	2006	2007	2008	2009	2010
Priemerný počet detí na 1 ženu	1,17	1,24	1,28	1,42	1,41

Zdroj: Štatistický úrad SR

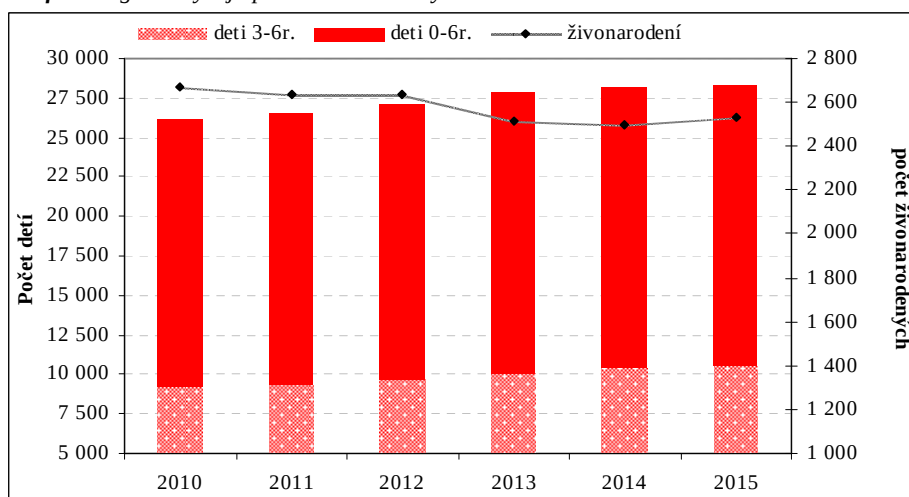
Vývoj počtu živonarodených po roku 2010, obdobne ako pri prognóze Vaňa a Blehu (2008), predpokladá mierne znižovanie živonarodených detí v meste Košice. Vzhľadom k počtu detí vo veku 0 – 6 rokov (graf 8) má prognóza stúpajúce tendencie, aj keď len mierne, no ku koncu obdobia nepatrne klesá. Keďže pre prognózovanie počtu detí v materských školách a počtu materských škôl je referenčnou skupinou skupina detí vo veku 3 – 6 rokov, potom výsledky výskumu ukazujú na rastúce tendencie uvedenej skupiny detí. V priebehu nasledujúcich 5 rokov spomínané zvýšenie predstavuje hodnotu cca 1 300 detí.

Graf 7. Očakávaný vývoj úhrnnej plodnosti v Košiciach 2011 - 2015

Zdroj: vlastné spracovanie

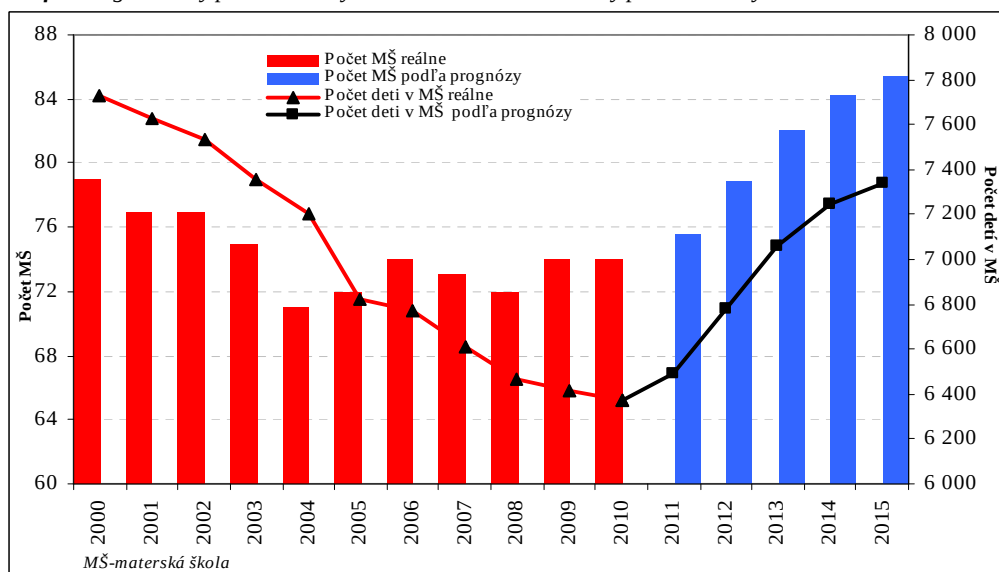
Graf 8. Prognóza vývoja počtu živonarodených a detí vo veku 0 - 6r. a 3 - 6r. v meste Košice

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Vzhľadom k prognózovaným skutočnostiam možno predpokladať a tým odporučiť i vhodný počet materských škôl a predpokladať i počet detí v materských školách mesta Košice. Počet detí v materských školách Košíc v najbližších rokoch by mal narastať, pri zachovaní 70 % podielu detí v materských školách z referenčnej skupiny detí 3 – 6 rokov. Ak zoberieme do úvahy vyšší podiel, tak nárast by bol hodnotne väčší. Len pre porovnanie v roku 2002 v materských školách bolo až 80 % detí. Uvedený podiel v materských školách v Košiciach má klesajúci trend. Keďže počet detí má tendenciu rásť, tak je adekvátne predpokladať, resp. odporúčať v sieti materských škôl mesta Košice zvýšenie jeho počtu. Avšak odporúčané zvýšenie materských škôl je závislé opäť od podielu detí materských škôl z referenčnej skupiny detí. Pri prognózovanom počte detí v materských školách možno zvýšenie materských škôl odporúčať o 11 (graf 9). Ak by bolo snahou zvyšovať tento podiel, tak by odporúčané zvýšenie materských škôl mohlo mať dlhodobjšie opodstatnenie. Je na rôznych inštitúciách apelovať na zvýšenie podielu detí v materských školách, či už štátnych, cirkevných alebo súkromných.

Graf 9. Prognózovaný počet materských škôl do roku 2015 a reálny počet materských škôl v Košiciach

Zdroj: ŠÚ SR, vlastné spracovanie

Kapacita v materských školách s následným vyhovujúcim stavom i s krátkodobou prognózou zaujíma i jeho zriaďovateľa, t.j. Magistrát mesta Košice. Preskúmaním Koncepcie školstva mesta Košice 2009 mesto so zvýšením počtu materských škôl nepredpokladá, aj keď je si vedomé, že v niektorých mestských častiach možno v blízkej budúcnosti predpokladať zvýšenie počtu detí. Pri uvedenom zvýšení problém je riešený otvorením novej triedy v existujúcej materskej škole. Ak by kapacitne materské školy nestačili pokryť potreby rodičov, tak situácia by bola riešená prostredníctvom voľných miest v susedných mestských časti, resp. iných škôl ktorých kapacita nebola by naplnená. Mesto do prieskumu počítalo len s košíckymi deťmi. Je na mieste pripomenúť, že pri realizovanom prieskume sme zistili, že v materských školách sa nachádzajú deti aj s okolitých obcí, najmä z tých, ktoré sú poznačené suburbanizačnými procesmi. Najakútnejšia situácia už dnes je na sídlisku Nad jazerom, kde kapacitne materské školy nestačia pokryť požiadavky rodičov, aj napriek uvedenému stavu plán nepredpokladá zriadenie novej školy. V budúcnosti mesto pri vzniku problému podľa Koncepcie školstva mesta Košice (2009) bude prehodnocovať prenajaté priestory v budovách materských škôl.

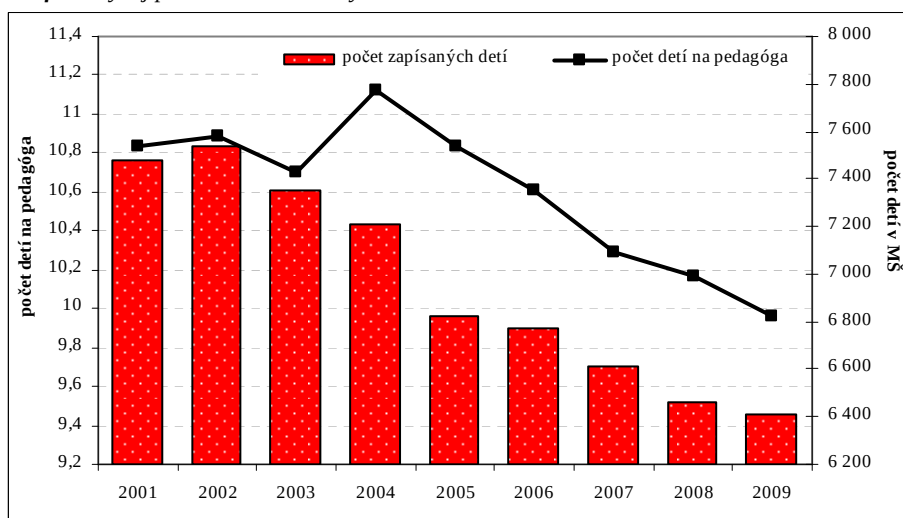
Nasledujúci vývoj siete materských škôl v Košiciach bude v mnohom závislý od záujmu rodičov o materské školy, od odporúčaného počtu detí pripadajúcich na triedu a v neposlednom rade i vývoja počtu detí v meste.

Priestorové a časové aspekty vývoja materských škôl mesta Košice

Záverečná časť príspevku je venovaná najvýznamnejším postrehom terénneho výskumu realizovaného v materských škôlkach mesta Košice koncom roka 2009. Terénny výskum sa opiera o dotazníkovú metódu zisťovania vybraných kvantitatívnych i kvalitatívnych ukazovateľov materských škôl na území mesta. V školskom roku 2009/2010 sa nachádzalo v meste 74 materských škôl, z toho 64 štátnych, 6 cirkevných a 4 súkromné materské školy. Dotazníkovým prieskumom sa podarilo získať žiadané informácie zo 60 škôl, zväčša štátnych a cirkevných. Z terénneho výskumu boli vylúčené špeciálne materské školy.

Nepriaznivý vývoj počtu živonarodených detí od začiatku 90. rokov minulého storočia sa priamo odrážal v klesajúcom vývoji počtu detí v materských školách Košíc (graf 10). Stúpajúce tendencie pôrodnosti po roku 2003 sa však neodrazili v raste počtu materských škôl, ale ešte viac sa zintenzívnili depresívny proces. V sledovanom období nového tisícročia najnižší počet zapísaných detí sledujeme v poslednom skúmanom školskom roku.

Graf 10. Vývoj počtu detí v materských školách mesta Košice 2001 - 2009

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Z mestských častí rozsiahly podiel pripadá na územia charakteristické sídliskovou zástavbou, kde podiel sa pohybuje v rozpätí 18 – 6 % a je závislý od obdobia výstavby jednotlivých sídlisk. Uvedené mestské časti koncentráciou obyvateľstva patria k najväčším v meste. A preto aj najviac detí navštevuje materské školy v mestskej časti Západ, Juh a Nad jazerom, ktoré sú charakteristické staršou socialistickou zástavbou vo forme architektonicky monotónnych panelákových sídlisk, avšak s postupujúcou generačnou obmenou jeho obyvateľstva. Vysokú koncentráciu detí v materských školách sledujeme aj v mestskej časti sídliska Ťahanovce, vo vývojovo najmladšom panelákovom sídlisku. Najmenej detí zo socialistickej sídliskovej výstavby evidujeme v mestskej časti Dargovských hrdinov (6,5%), kde si nízku koncentráciu možno vysvetliť podľa Nestorovej Dickej (2009) už pokročilým štádiom životného cyklu jeho obyvateľstva. Z dôvodu atraktívnosti a výhodnej polohy vysoký podiel detí dosahuje i Staré mesto s 12,8% škôľkarov mesta Košice. Najväčšiu kapacitu má materská škola na Sídlisku nad jazerom, ktorá v súčasnosti má až 180 detí umiestnených v siedmich triedach. Mapa 1 v prílohe príspevku poukazuje na súčasnú vyťaženosť materských škôl na území Košíc. Najmenej početné materské školy nachádzame prevažne v bývalých prímestských sídlach pričlenených k mestu počas integračného socialistického obdobia. Zároveň tieto periférne sídla si dosiaľ zachovali svoj rurálny ráz, ktoré majú i najnižší počet škôl úplne vyhovujú požiadavkám uvedených periférnych častí mesta. V mnohých sídlach z južnej časti mesta bola dlhodobo počas socialistického obdobia i stavebná uzávera, ktorá neumožňovala ďalší rozvoj.

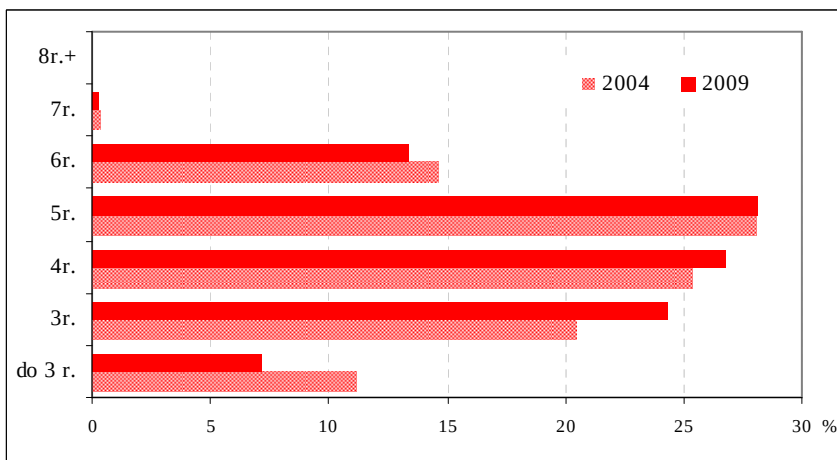
Z hľadiska dynamiky rastu počtu detí v materských škôlkach nás zaujímal vývoj počas prvého desaťročia nového tisícročia. Ako už bolo spomínané, celkovo v meste počet detí v materských školách neustále klesá, aj napriek vzrastajúcim tendenciám pôrodnosti po roku 2004. Obdobnú situáciu sledujeme aj v jednotlivých mestských okresoch, kde najvýraznejší úpadok postihol okres Košice III pozostávajúci z dvoch mestských častí, tj. sídliska Dargovských hrdinov, kde obyvateľstvo sa dostalo do pokročilého štádia životného cyklu s nízkym počtom narodených a Košickej Novej Vsi s rurálnym rázom bývalej vidieckej obce, v ktorej dnes napriek intenzívnym suburbanizačným procesom sa intenzita pôrodnosti výrazne nezvýšila. Ešte výraznejší pokles bol zaznamenaný v mestských častiach Poľov v západnej a Ťahanovce v severnej časti mesta. Uvedené územne jednotky sú bývalými prímestskými sídlami, v ktorých sledujeme len slabé náznaky pôsobenia suburbanizácie s prevažne starším obyvateľstvom. Výraznejšie procesy starnutia a prechod do pokročilého štádia životného cyklu rodín postihlo i najmladšie sídlisko na území mesta – Sídlisko Ťahanovce. Napriek uvedenému najväčší pokles zaznamenala materská škola v južnej časti mesta v mestskej časti Šebastovce. Na náprotivnej strane mesto disponuje aj časťami, ktoré zaznamenali i pozitívne tendencie. Jedná sa o územné jednotky Kavečany v severnej časti mesta, v ktorej už dlhodobo prebiehajú intenzívne suburbanizačné procesy a mierne

zvýšenie počtu živonarodených; sídlisko KVP s taktiež suburbanizačnými trendmi v podobe novej výstavby nadštandardných bytových domoch realizovanej ešte v prvej polovici skúmaného obdobia a miernym zvýšením pôrodnosti. Nepatrné zvýšenie možno pozorovať v mestskej časti Sever typickou staršou bytovou výstavbou z obdobia 60 - 70. rokov 20. storočia, kde si daný jav možno vysvetliť postupujúcou generačnou obmenou obyvateľstva a prílevom mladších rodín, ktoré nahrádzajú sociálne slabšie obyvateľstvo dôchodkového veku. Ide o proces gentrifikácie pôsobiaci vo vnútornej zóne v blízkosti centra mesta. Obdobná situácia je i v časti Starého mesta. V spomínaných územných jednotkách boli zaznamenané i najvýraznejšie dynamiky rastu škôlkárov, avšak najväčší pozitívny vývoj mala materská škola v mestskej časti Západ známa ako Terasa, kde v škôlke nárast predstavuje hodnotu 187,5 %, tj. takmer dvojnásobne zvýšenie. Podobne vysoký nárast sledujeme i v škôlke v mestskej časti Juh s indexom 141,5 %. Mapa 2 v prílohe detailne približuje dynamiku rastu škôlkárov v materských školách mesta Košice.

Priemerný počet detí pripadajúci na jedného pedagóga v súčasnosti v Košiciach je približne 11 detí. Hodnota je totožná vo všetkých mestských okresoch. Z vývojového hľadiska priemerný počet detí na pedagóga má klesajúce tendencie. S výnimkou roku 2004, kedy tento počet mierne vystúpil nad hodnotu 11 detí, avšak až dodnes sledujeme pokles, ktorý možno hodnotiť pozitívne vzhľadom k úrovni výchovno-vzdelávacieho procesu. Z hierarchicky nižších územných jednotiek, mestských častí, najväčšiu hodnotu mala v tomto školskom roku materská škola v Myslave, kde až 14 detí pripadá na učiteľku a najnižšiu hodnotu taktiež pozorujeme v jednotkách bývalých prímestských sídiel Šebastovce, Lorinčík a Poľov. Ak sa pozrieme na jednotlivé materské školy v meste, tak najnižšia úroveň predstavuje hodnotu 7 detí na učiteľku (v mestskej časti Sever v urbanistickom obvode Podhradová) a najvyššiu úroveň predstavuje hodnotu 14 detí už v spomínanej škole v Myslave. Z priestorového hodnotenia ukazovateľa možno konštatovať, že prevažne sídliská, ktoré sú v pokročilom štádiu generačnej obmeny obyvateľstva, majú vyšší počet detí na pedagóga – obzvlášť v mestskej časti Juh, KVP, Sídlisko Nad Jazerom, Západ, ale aj Barca a Staré mesto. Naopak najmenej detí na pedagóga pripadá v mestskej časti bývalých prímestských sídiel (Šebastovce, Kavečany, Lorinčík, Poľov) a v sídliskách s pokročilým životným cyklom obyvateľstva (Sídlisko Ťahanovce, Dargovských hrdinov) (viď mapa 4).

Referenčná skupina detí v materských školách predstavuje vekovú kategóriu od 3 – 6 rokov. Z grafu 11 vidieť, že v školách nachádzame deti aj mladšie i staršie ako je referenčná skupina. V súčasnosti jednoznačne prevažujú deti vo veku 3 – 5 rokov, kde z celkového počtu zapísaných detí predstavujú podiel vyšší ako 24 %. Deti do 3 rokov predstavujú 7% podiel, ktorý 2004 klesol z hodnoty 11 %. Mierne zníženie zaznamenala aj kategória detí vo veku 6 rokov. Podľa zákona č. 245/2008 o výchove a vzdelávaní (školský zákon) je povinnou dochádzkou len školská dochádzka. Predprimárne vzdelávanie podľa uvedeného zákona prestalo byť povinným.

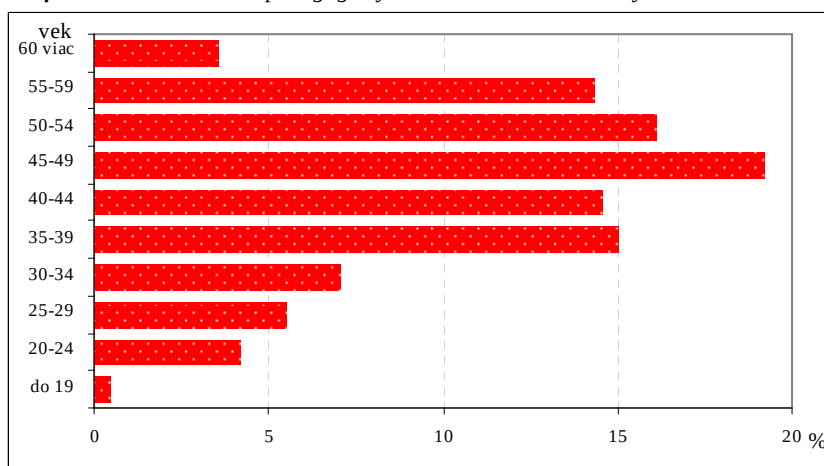
Graf 11. Vývoj vekového zloženia detí v MŠ mesta Košice v roku 2003 a 2009

Zdroj: Ústav informácií a prognóz školstva

Z hľadiska pohlavnej štruktúry pedagógov jednoznačne dominujú ženy. V materských školách sme nenašli ani jedného mužského pedagóga. Veková štruktúra pedagógov je už oveľa pestrejšia. Priemerný vek učiteliek vrátane riaditeľiek sa v tomto školskom roku pohyboval okolo 44 rokov. Z jednotlivých vekových kategórií (viď graf 12) najväčšiu početnosť predstavuje kategória 45 – 49 rokov. Pedagogické zamestnankyne prevažujú v starších vekových kategóriách. V intervale 14 – 16 % podielu sú vekové kategórie nad 35 do 59 rokov. Variabilita veku učiteliek je značná a pohybuje sa od 18 rokov až 63 rokov. Najnižší priemerný vek učiteliek (34 r.) registruje škola v mestskej časti Západ (pozri mapa 3 príloha). Podpriemerné hodnoty nachádzame v mestskej časti Staré mesto, Juh, Západ, ale aj Sídlišku Ťahanovce a Nad Jazerom. Výrazne nadpriemerné hodnoty sledujeme v materských školách v pričlenených sídlach (Šebastovce 59r., Krásna n/H 53r., Barca 51r, Ťahanovce 48r., Poľov, Myslava 47r.), ale taktiež i v mladších socialistických sídliskách (Dargovských hrdinov, KVP).

Graf 12. Veková štruktúra pedagogických zamestnancov materských škôl mesta Košice (2009)

Zdroj: spracované podľa terénneho výskumu

Už na začiatku príspevku sme poukázali na klesajúci počet detí v materských školách mesta Košice ako odraz spoločenských i politických zmien, a to i napriek postupnému zvyšovaniu pôrodnosti po roku 2003. Z vekovej kategórie detí 3 – 6 rokov je dnes v školách len necelých 70 % detí. 81% podiel mesto dosiahlo v roku 2004. V súčasnosti predstavuje najnižšiu hodnotu zo skúmaného obdobia. Vzhľadom ku klesajúcemu počtu detí v materských školách klesal i počet nevybavených žiadostí prijatia detí. Kým na začiatku transformačného post-socialistického obdobia tento počet dosahoval hodnoty až 1 300 žiadostí, tak dnes je to len 165 evidovaných žiadostí.

Záver

Transformácia Slovenska po páde socializmu priniesla rozsiahle zmeny v rôznych oblastiach života spoločnosti. Výrazný zlom nastáva vo vývoji obyvateľstva. Zmeny vidieť už v prvej dekáde obdobia, a to predovšetkým v poklese počtu detí ako následok výrazného poklesu pôrodnosti. Výrazný úbytok detí transformoval existujúcu sieť školských zariadení, a to predovšetkým detských jasí, materských a základných škôl. Avšak obdobie nového tisícročia prináša zvýšenie úrovne pôrodnosti v dôsledku odloženej reprodukcie tzv. „husakových detí“. Ostáva otáznе či transformovaná sieť školských zariadení bude postačujúca.

Cieľom príspevku bolo preskúmať sieť materských škôl na území mesta s výhľadom reprodukcie obyvateľstva a počtu detí predškolského veku a stanoviť či daná sieť je dostatočná. Príspevok poukázal na reálne zvýšenie počtu materských škôl v druhej polovici prvého desaťročia, aj keď rast mal kolísavý charakter vzhľadom k postupnému rastu počtu živonarodených detí už v prvej polovici desaťročia. Podľa prognóz Blehu a Vaňu (2007, 2008b) počet živonarodených detí v Košiciach má spočiatku stabilizačné tendencie, ktoré od polovice 20. rokov 21. storočia vystriedajú zostupné tendencie. Už na začiatku prognózy sledujeme pokles oproti skutočným hodnotám počtu živonarodených detí. Avšak

prognózy vychádzajú z predchádzajúceho vývoja obyvateľstva, kde následný „babyboom“ nemožno v takej miere presne odhaliť, resp. predpovedať. Na základe výskumu vlastnej prognózy vývoj počtu živonarodených po roku 2010 najbližších 5 rokov predpokladá mierne znižovanie živonarodených detí v meste Košice. Vzhľadom k počtu detí vo veku 0 - 6 rokov má vývoj stúpajúce tendencie. Keďže pre prognózovanie počtu detí v materských školách a počtu materských škôl je referenčnou skupinou skupina detí vo veku 3 - 6 rokov, potom výsledky výskumu poukazujú na pozitívny vývoj uvedenej skupiny detí. Počet detí v materských školách Košíc v najbližších rokoch by mohol mierne narastať. Samozrejme, ak bude zachovaný 70% podiel detí v materských školách z referenčnej skupiny. Ak zoberieme do úvahy vyšší podiel, tak nárast bude zreteľnejší. Ak by bolo snahou zvyšovať tento podiel, tak by odporúčané zvýšenie materských škôl mohlo mať dlhodobejšie opodstatnenie.

Z terénneho prieskumu boli zaznamenané tieto najvýznamnejšie postrehy. V severnej a západnej časti mesta sledujeme najvyšší podiel detí v školách, aj napriek tomu, že početnejšie sídliska sa nachádzajú v južnej i východnej časti mesta. Uvedený fakt podľa Nestorovej Dickej (2009) vysvetľuje rôzne štádiá životného cyklu obyvateľstva jednotlivých sídlisk ako dopad postupného starnutia jednogeneračných sídlisk z predchádzajúceho obdobia. Z hľadiska dynamiky vývoja počtu detí v materských školách najvýraznejší pokles postihol východ mesta už z vyššie spomínaného dôvodu pokročilejšieho štádia životného cyklu jeho obyvateľstva. Naopak mesto disponuje aj časťami, ktoré zaznamenali i vzostupné tendencie. Jedná sa o územné jednotky Kavečany v severnej časti mesta, v ktorej už dlhodobo prebiehajú intenzívne suburbanizačné procesy a mierne zvýšenie počtu živonarodených; sídlisko KVP s taktiež suburbanizačnými trendmi. Obdobná situácia bola zaznamenaná i v časti Starého mesta.

Literatúra

- BLEHA, B., VAŇO, B., 2007: Prognóza vývoja obyvateľstva SR do roku 2025 (aktualizácia). Infostat - Výskumné demografické centrum, Bratislava. 57s.
- BLEHA, B. VAŇO, B., 2008a: Demografická budúcnosť okresov Slovenska. Približovanie či divergencia. Infostat - Výskumné demografické centrum, Bratislava. 85s.
- BLEHA, B., VAŇO, B., 2008b: Očakávaný demografický vývoj v SR – príčiny, dôsledky, opatrenia. Fórum Statisticum Slovaca, 1/2008, 24-30.
- HENRICH, J., 2008: Kvantitatívna prognóza vývoja ukazovateľov materských a základných škôl. Prognostická štúdia [online]. Ústav informácií a prognóz školstva. Bratislava. Dostupné na: <http://www.uips.sk/publikacie-casopisy/analyzy-prognozy-studie>
- MLÁDEK, J., 1998: Druhý demografický prechod a Slovensko. ACTA Universitatis Prešovensis Folia Geographica 2. XXX. Prešov. 42-52.
- NESTOROVÁ-DICKÁ, J., 2009: Temporálno-komparatívna analýza sociálno-demografickej intraurbánnej štruktúry Košíc v čase postsocialistickej transformácie a nástupu systémovej globalizácie. Dizertačná práca. Katedra geografie a regionálneho rozvoja. Fakulta humanitných a prírodných vied. Prešovská univerzita v Prešove. 279s.
- VAŇO, B., BLEHA, B., 2008: Prognóza vývoja obyvateľstva v okresoch SR do roku 2025. Infostat - Výskumné demografické centrum, Bratislava. 376s.
- KONCEPCIA ŠKOLSTVA MESTA KOŠICE [online] – Rozvoj škôl a školských zariadení zriaďovateľskej pôsobnosti mesta Košice 2009-2013. Oddelenie školstva Magistrátu Košice. 2009, 192s. Dostupné na: http://www.kosice.sk/static/prilohy/Koncepcia_skolstva_2009-13.pdf
- POHYB OBYVATEĽSTVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V ROKU 2009 [online]. Slovenský štatistický úrad. Bratislava. Dostupné na: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6674>
- PREHĽAD MATERSKÝCH ŠKÔL [online]. Ústav informácií a prognóz školstva. Dostupné na: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka---materske-skoly>
- ŠTATISTICKÁ ROČENKA ŠKOLSTVA (MATERSKÉ ŠKOLY) [online]. Ústav informácií a prognóz školstva. Dostupné na: <http://www.uips.sk/prehlady-skol/statisticka-rocenka-materske-skoly>

Spracovanie tohto príspevku bolo podporené Vedeckou grantovou agentúrou MŠVVaŠ SR a SAV na základe zmluvy č. 1/0175/09.

Transformation of Network of Preschool Facilities in Košice after the Year 1989

Janetta NESTOROVÁ-DICKÁ

Summary: After the fall of socialism there were many changes in the society in our country. Demographic changes were a considerable breakthrough. The changes in reproduction behaviour could be observed in the first decade of postsocialist period in that the number of children had decreased as a reaction to low natality. The drop in the number of children caused the transformation in the net of school facilities, mainly creche, kindergartens and primary schools. With a new millennium, new situation arouse. It was characterised by higher natality due to „postponed reproduction – Husak’s children. The goal of the paper was to investigate to assess the net of kindergartens in the city of Košice, prognose the reproduction and preschool-age children in the city. We can confirm the increase, even varying to the number of live-born children in 2000 - 2005, of the number of kindergartens in the years 2005 – 2010. As B. Vaňo and B- Bleha (2007, 2008a, 2008b) state the number of live-born children in Košice levelled off and from the half of the 2020s they prognose regressive tendencies. Based on the empirical research and own prognosis, the number of live-born children in Košice in 2010 – 2015 will be slightly decreasing. For our research the children at the age of 3 – 6 are target figure, the progressive tendencies can be observed. In the forthcoming five years, approximately 660 children will be born. It is assumed the number of children in kindergartens will be rising as well.

Adresa autora:

RNDr. Janetta Nestorová-Dická, PhD.

Ústav geografie

Prírodovedecká fakulta, Univerzita P.J. Šafárika

Jesenná 5, 040 01 Košice

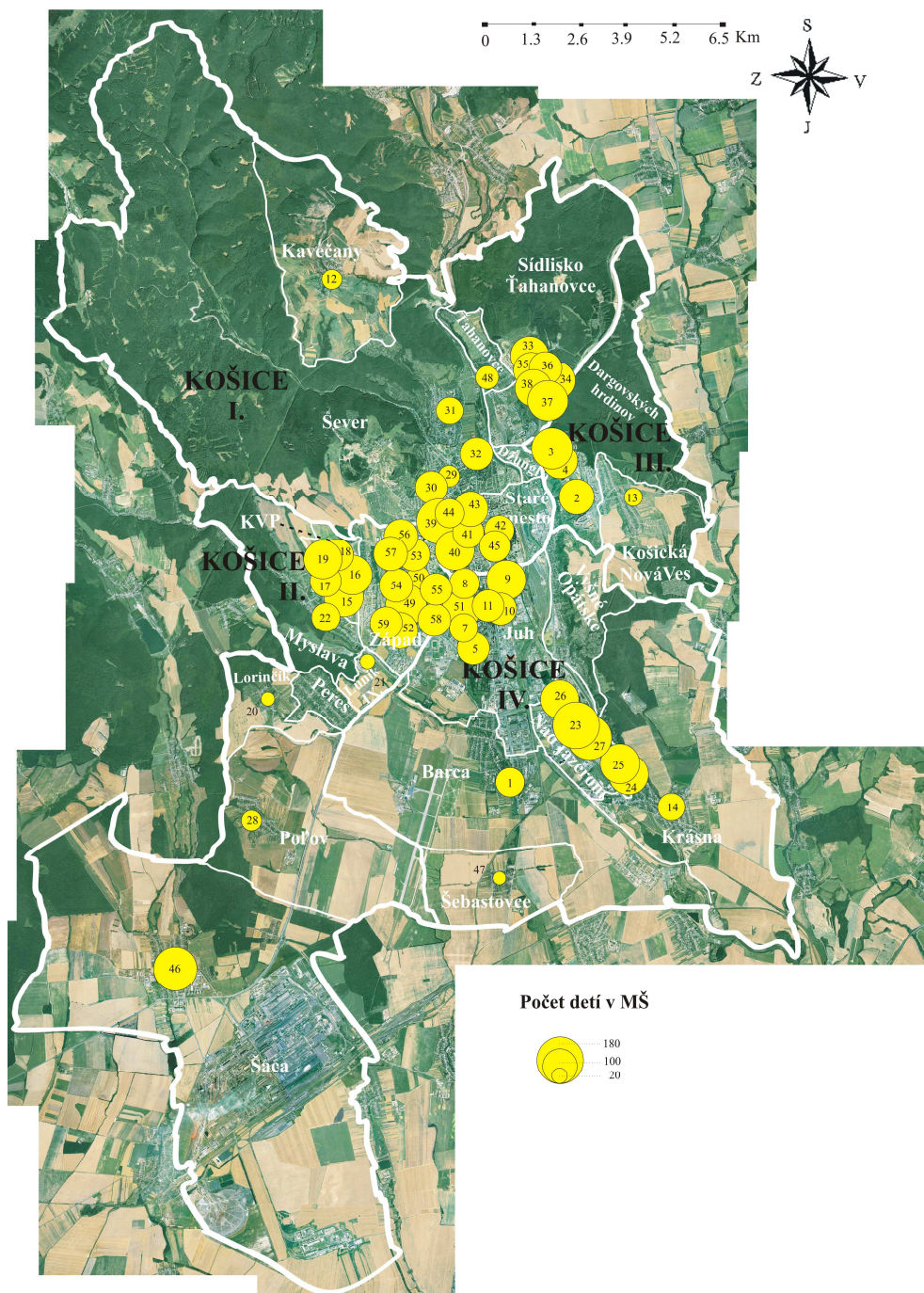
janetta.dicka@upjs.sk

Príloha: Tab. 1. Vybrané ukazovatele materských škôl Košíc v 2001-2009

Územná jednotka	Počet detí									Index dynamiky %	Počet pedagógov	Počet detí na pedagóga
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009			
Okres Košice I	1994	2 099	1 965	1 988	1 970	1 938	1 934	1 850	1 818	91,2	173	10,5
MČ Staré mesto	722	728	739	767	768	762	778	759	718	99,4	64	11,2
MČ Sever	299	313	312	311	295	279	287	278	302	101,0	30	10,1
MČ Sídliisko Ťahanovce	892	978	830	832	825	816	798	739	719	80,6	71	10,1
MČ Ťahanovce	58	56	55	52	52	57	47	49	44	75,9	4	11,0
MČ Kavečany	23	24	29	26	30	24	24	25	35	152,2	4	8,8
MČ Džungľa	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0,0	0	0,0
Okres Košice II	1998	1 944	1 945	1 942	1 967	1 926	1 913	1 880	1 882	94,2	180	10,5
MČ Západ	1115	1079	1074	1043	1049	1028	1036	1011	1021	91,6	97	10,5
MČ KVP	531	514	530	559	578	558	546	551	551	103,8	53	10,4
MČ Myslava	74	77	79	76	80	75	78	69	68	91,9	5	13,6
MČ Luník IX	21	25	19	20	20	21	23	22	18	85,7	2	9,0
MČ Lorinčík	18	9	15	16	15	20	17	18	16	88,9	2	8,0
MČ Pereš	21	25	19	20	20	21	23	22	18	85,7	2	9,0
MČ Poľov	53	48	42	48	44	43	34	30	34	64,2	4	8,5
MČ Šaca	165	167	167	160	161	160	156	157	156	94,5	15	10,4
Okres Košice III	493	469	451	444	384	386	370	395	395	80,1	38	10,4
MČ Dargovských hrdinov	459	437	420	415	354	360	354	366	367	80,0	35	10,5
MČ Košická Nová Ves	34	32	31	29	30	26	16	29	28	82,4	3	9,3
Okres Košice IV	1666	1 668	1 670	1 693	1 635	1 612	1 567	1 571	1 556	93,4	145	10,7
MČ Juh	699	691	701	718	690	662	640	660	645	92,3	62	10,4
MČ Barca	74	74	72	72	73	72	55	62	70	94,6	6	11,7
MČ Nad jazerom	818	816	804	852	824	803	796	772	763	93,3	69	11,1
MČ Vyšné Opátske	*	*	*	*	*	*	*	*	*	0,0	0	0,0
MČ Krásna nad Hornádom	75	87	93	51	48	51	48	56	63	84,0	6	10,5
MČ Šebastovce	*	*	*	*	*	24	28	21	15	0,0	2	7,5
Košice spolu	6151	6 180	6 031	6 067	5 956	5 862	5 784	5 696	5 651	91,9	536	10,5

Poznámka: MČ – mestská časť, Zdroj: vlastné spracovanie podľa Ústavu informácií a prognóz školstva

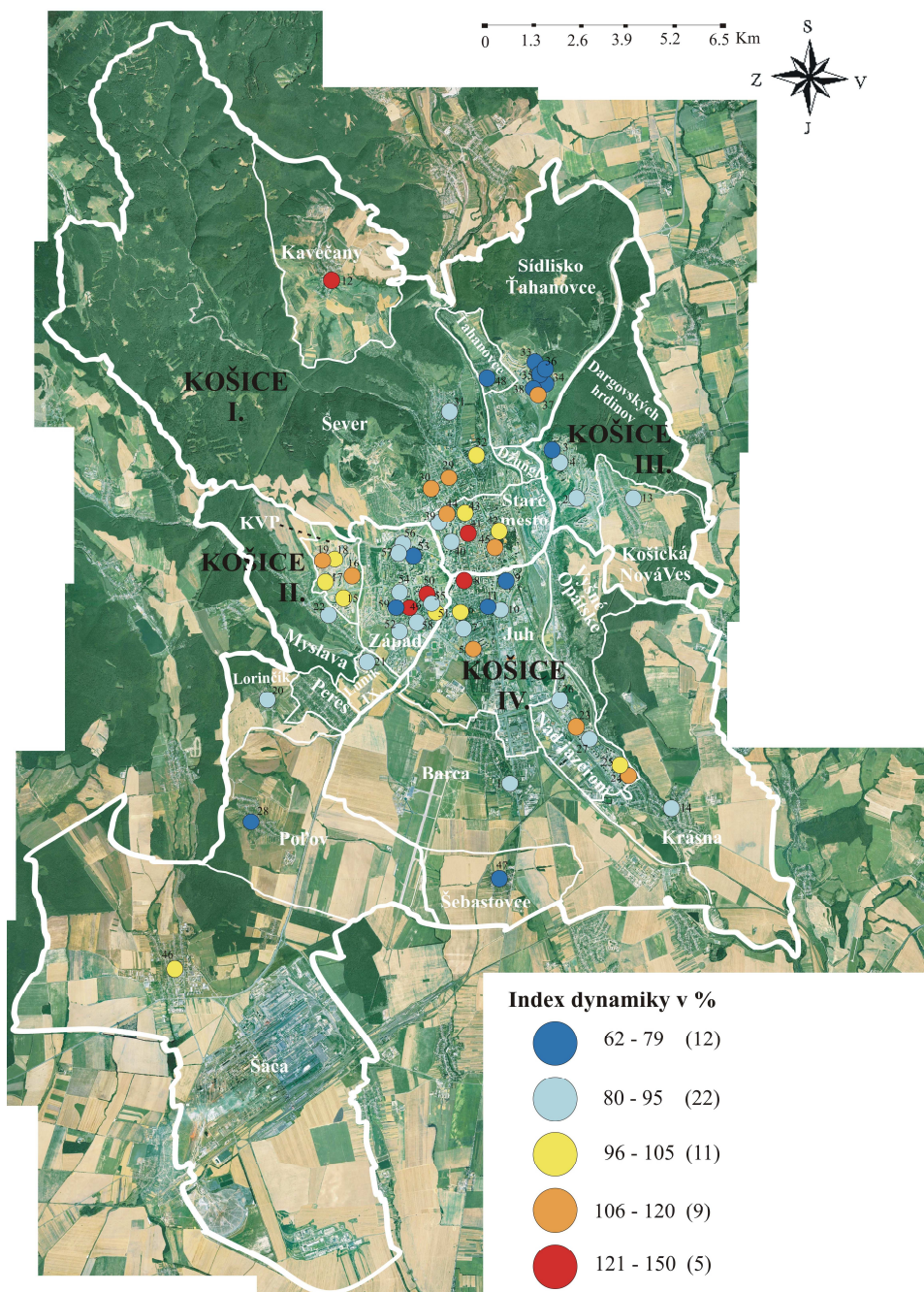
SÚČASNÁ KAPACITA MATERSKÝCH ŠKÔLIEK MESTA KOŠICE (2009)

Zdroj podkladovej mapy: <http://www.kosice.sk/static/airmap/index.html>

Mapa 1

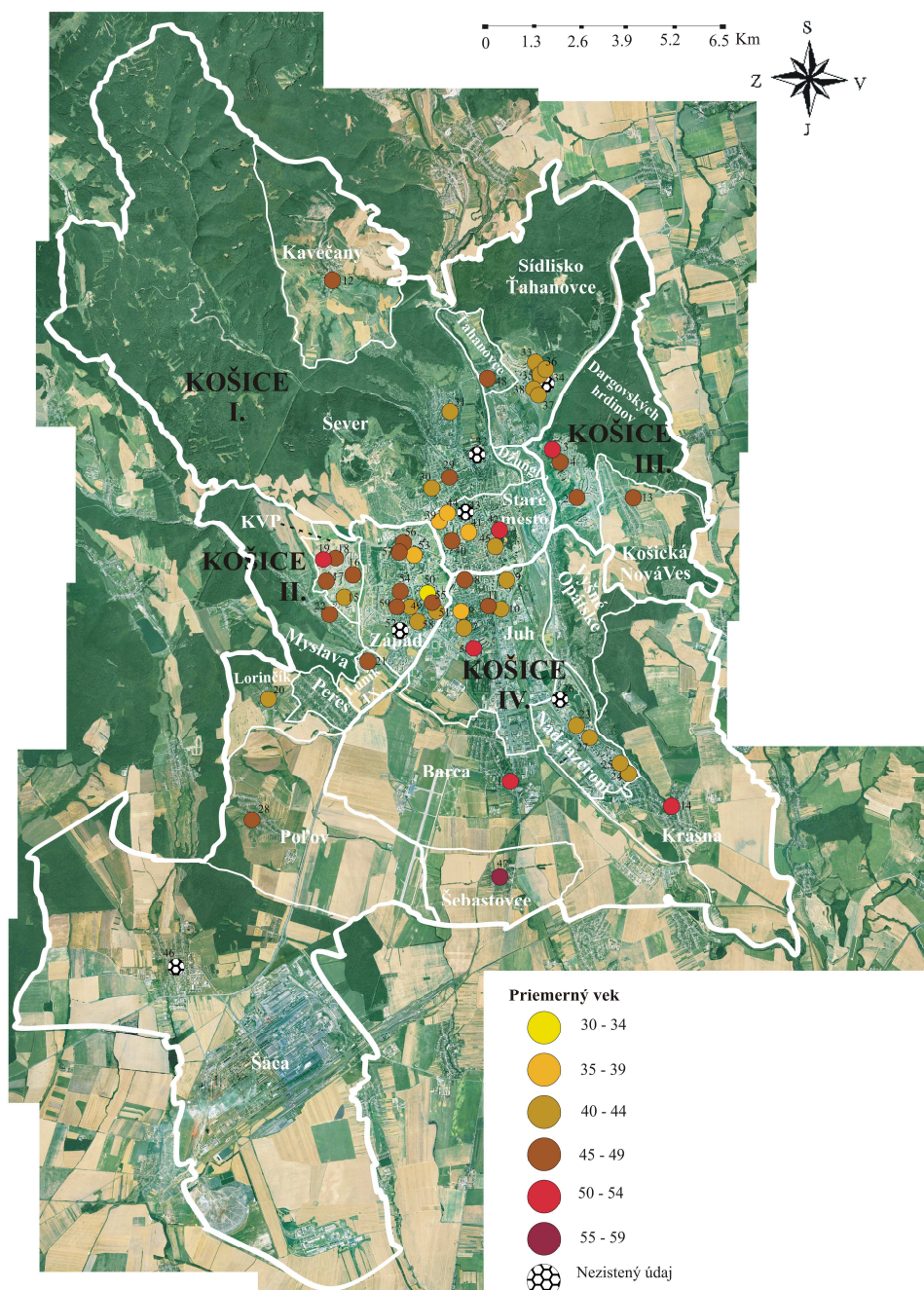
VÝVOJ POČTU DETÍ V MATERSKÝCH ŠKÔLKACH MESTA KOŠICE 2001-2009

Zdroj podkladovej mapy: <http://www.kosice.sk/static/airmap/index.html>

Mapa 2

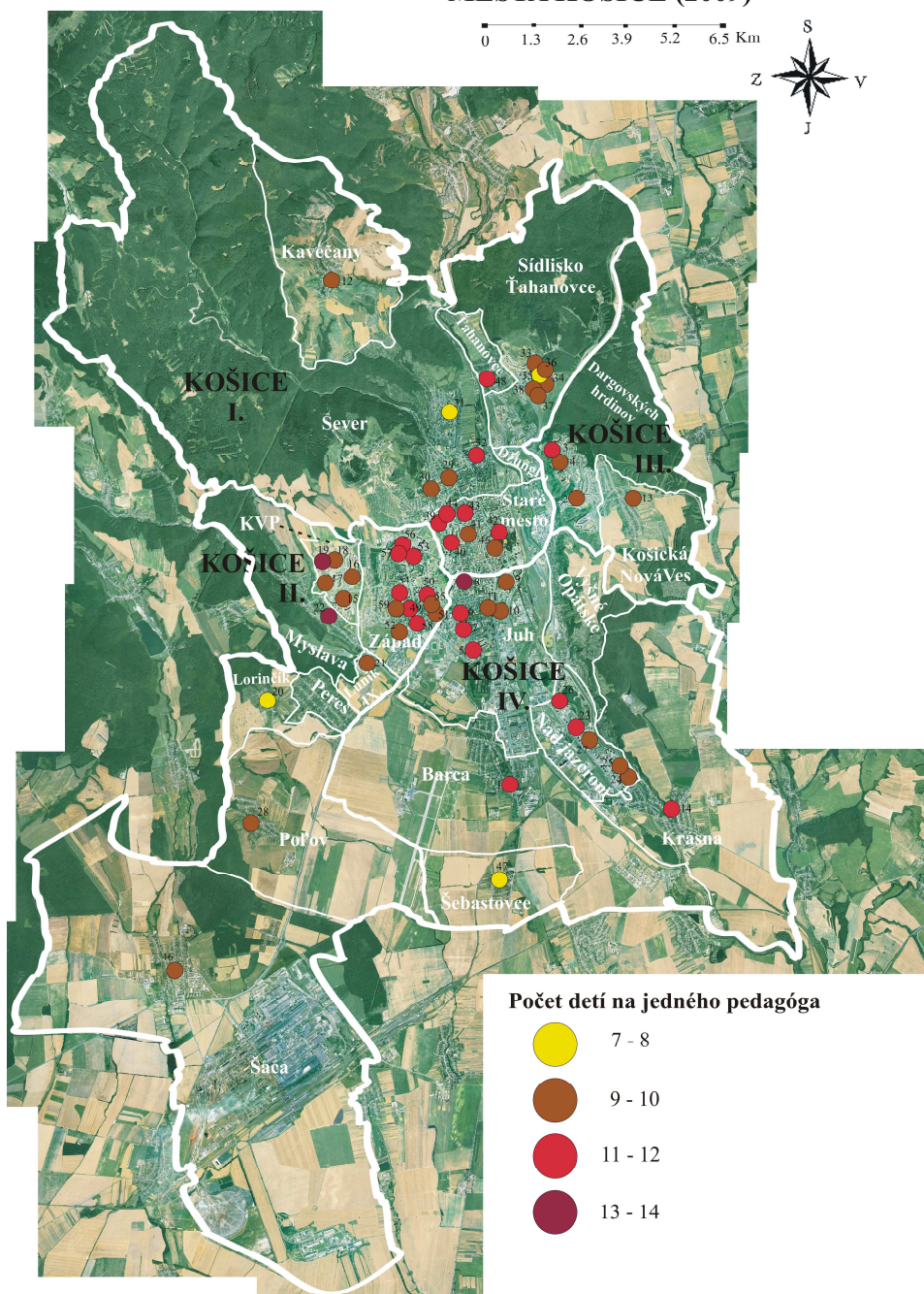
PRIEMERNÝ VEK PEDAGOGICKÝCH ZAMESTNANCOV V MATERSKÝCH ŠKÔLKACH MESTA KOŠICE (2009)

Zdroj podkladovej mapy: <http://www.kosice.sk/static/airmap/index.html>

Mapa 3

POČET DETÍ PRIPADAJÚCI NA PEDAGÓGA V MATERSKÝCH ŠKÔLKACH MESTA KOŠICE (2009)

Zdroj podkladovej mapy: <http://www.kosice.sk/static/airmap/index.html>

Mapa 4